

АДАПТАЦІЯ СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ДО НОВІТНІХ ЗАГРОЗ (НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ)

АНИЩУК Вікторія Василівна - завідувач кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9854-4932>

УДК 343.32

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.2-1.36>

У статті проведено комплексне порівняльно-правове дослідження юридичних конструкцій та механізмів криміналізації держави в кримінальному праві України та окремих країн Європейського Союзу – Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки та Італійської Республіки. Актуальність наукової праці зумовлена необхідністю модернізації ст. 111 КК України в умовах тривалої військової агресії та виникненням новітніх гібридних загроз, які часто виходять за межі традиційного розуміння державної зради. Автор детально аналізує німецьку модель диференціації зради на внутрішню (*Hochverrat*) та зовнішню (*Landesverrat*), доводячи ефективність казуїстичного підходу КК ФРН у частині криміналізації підготовчих етапів агентурної діяльності та антиконституційного саботажу. Досліджено досвід Франції щодо захисту «фундаментальних інтересів нації», де до об'єктів безпеки віднесено не лише суверенітет, а й економічний потенціал та кіберпростір. Особлива увага приділена французьким нормам про «невдале підбурювання» та відповідальність за стратегічну дезінформацію влади, що є критичним для захисту когнітивної сфери національної безпеки. Важливим елементом роботи є аналіз КК Італії, зокрема інституту «зрадницької корупції» (ст. 246), що дозволяє кваліфікувати отримання вигоди від іноземця як закінчений злочин ще до моменту вчинення зрадницьких. Науково обгрунтовано концепцію «технічного стану війни» (*stato di guerra in senso tecnico*), притаманну італійській доктрині, яка дозволяє активу-

вати суворі режими покарання у періоди неминучої загрози агресії. На основі отриманих результатів запропоновано конкретні шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства, зокрема: впровадження самостійних складів щодо інформаційного саботажу, криміналізацію несанкціонованого підтримання відносин з представниками агресора та посилення відповідальності за недбале ставлення до охорони державної таємниці. Обгрунтовано, що запозичення європейського досвіду сприятиме переходу правоохоронної системи України від реактивного до проактивного режиму охорони основ національної безпеки.

Ключові слова: державна зрада, зрада Батьківщини, саботаж, національна безпека, національні інтереси, фундаментальні інтереси нації, гібридні загрози, зрадницька корупція, інформаційна безпека, технічний стан війни, порівняльно-правове дослідження.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями

У сучасних умовах глобальної нестабільності та трансформації характеру міждержавних конфліктів традиційне розуміння національної безпеки зазнає суттєвих змін. Якщо раніше ключовими загрозами вважалися відкрита військова агресія або фізичний перехід на бік ворога, то сьогодні на перший план виходять гібридні загрози. Державна зрада як один із найтяжчих злочинів проти основ національної безпеки поступово транс-

формується, охоплюючи нові форми деструктивної діяльності: від кібервтручань у критичну інфраструктуру до прихованих операцій інформаційного та економічного впливу. Традиційне трактування зради як «порушення вірності» (*breach of allegiance*) або лише як фізичної допомоги ворогу вже не повною мірою відповідає динаміці сучасних викликів. Це зумовлює гостру необхідність аналізу того, як провідні держави світу адаптують своє кримінальне законодавство до новітніх загроз, що є надзвичайно важливим і для вдосконалення вітчизняної правової бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання відповідальності за злочини проти державної безпеки в порівняльно-правовому аспекті досліджувалися багатьма вченими. Зокрема, йдеться про науковий доробок Н. О. Антонюк, О. Ф. Бантишева, З. А. Загинеї-Заболотенко, О. О. Кваші, Н. С. Кончук, В. Н. Кубальського, Р. О. Мовчана, С. К. Сергієвського, М. І. Хавронюка, Р. Л. Чорного, О. А. Чувакова, О. О. Шамари та інших дослідників. Проте стрімкий розвиток цифрових технологій та методик гібридної війни потребує постійного переосмислення класичних складів злочинів. Зокрема, особливої уваги заслуговує досвід США, де зрада є єдиним злочином, визначеним у Конституції, а також країн континентальної правової сім'ї, таких як Німеччина та Франція, що демонструють різні підходи до захисту національних інтересів.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є комплексний аналіз процесів адаптації законодавчої конструкції державної зради за Кримінальним кодексом України (далі – КК України) до сучасних гібридних та кіберзагроз на прикладі досвіду окремих зарубіжних країн (Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН), Французької Республіки (далі – Франції), Італійської Республіки (далі – Італії)) для вироблення рекомендацій щодо вдосконалення КК України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

У ст. 111 КК України передбачається кримінальна відповідальність за державну зраду, тобто за діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Відповідна стаття є усталеною в кримінальному праві, оскільки не лише існувала у чинному КК України з моменту набрання ним чинності, а й фактично в такому ж вигляді передбачалася в кримінальному законодавстві попередніх періодів. Застосування ст. 111 КК України під час російсько-української війни є активним. Однак судова практика виявила ряд проблем в юридичній конструкції державної зради, які потребують певного реагування з боку законодавця. Допомогти у виявленні певних вад юридичної конструкції державної зради може порівняльно-правовий аналіз відповідних норм у законодавстві зарубіжних держав.

Про важливість установлення кримінальної відповідальності за державну зраду свідчить, зокрема, той факт, що «в Розділі 3 Статті III Конституції США, прийнятої в 1787 р., визначається поняття «державна зрада»: ведення війни проти США чи приєднання до її ворогів та надання їм допомоги чи підтримки. Це єдиний склад злочину, сформульований в Конституції США» [1, с. 50].

Законодавство країн Європи зазвичай застосовує прийом диференціації кримінальної відповідальності за державну зраду у самостійних статтях. Передусім, звернемо увагу на особливості кримінальної відповідальності за державну зраду у **Кримінальному уложенні ФРН (StGB)**. Як вбачається з аналізу норм глави другої розділу першого «Зрада миру, державна зрада та загроза демократичній правовій державі» та розділу другого «Зрада та загроза зовнішній безпе-

ці», у ФРН передбачено кримінальну відповідальність за кілька форм зради Батьківщини, які іменуються в німецькій мові різними термінами – «*Hochverrat*» та «*Landesverrat*». І якщо порівнювати склади злочинів, що охоплюються вказаними термінами, то вбачається, що передбачені у главі другій розділу першого злочини наближені до складу державної зради у КК. Зокрема, *Hochverrat* (§§ 81–83 StGB) фокусується на захисті внутрішньої безпеки, конституційного ладу та територіальної цілісності Федерації або її земель. Порівняльний аналіз свідчить, що цей склад злочину за своєю суттю кореспондує таким суспільно небезпечним діянням у КК України, як насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109) та посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110). Ключовою ознакою у вказаних складах злочинів за КК та StGB виступає використання насильства або погрози його застосування для досягнення антидержавних цілей. У той же час німецький термін *Landesverrat* (§ 94 StGB та інші) відображає класичне розуміння державної зради як посягання на зовнішню безпеку. Саме цей склад злочину найбільше наближений до таких форм державної зради, визначених у ст. 111 КК України, як шпигунство та надання іноземній державі чи її представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Водночас, перехід на бік ворога як самостійна форма державної зради у StGB не виокремлений [2].

Особливий науковий інтерес у контексті адаптації українського кримінального законодавства до новітніх загроз воєнного часу викликає диференціація «суміжних» складів зради, викладених у параграфах 87–91 StGB. Німецький законодавець фактично виокремив у самостійні норми діяння, які в українському праві часто поглинаються загальною нормою у ст. 111 КК або розглядаються як готування до неї. Йдеться передусім про агентурну діяльність та здійснення іноземного впливу (§§ 87–87a StGB). У вказаних §§ передбачено загалом відповідальність за виконання наказів державного органу іноземної держави на території ФРН або вчиняє будь-які інші протиправні дії на користь

іноземної держави, передбачені в цих §§. Це дозволяє німецькій правоохоронній системі реагувати на гібридні загрози («сплячі осередки», агентів впливу) ще до моменту завдання прямої шкоди національній безпеці цієї держави [2].

Звертаємо увагу ще й на захист в німецькому кримінальному законодавстві критичної інфраструктури (§ 88 StGB). Законодавець цієї держави, виокремлюючи антиконституційний саботаж об'єктів енерго-, водопостачання та зв'язку в окремий склад злочину, вказує на пріоритетність захисту життєзабезпечення населення в умовах сучасних конфліктів. Також важливо підкреслити ще й таку особливість німецького кримінального законодавства, як криміналізація підготовчих етапів зради (§§ 89a–91 StGB). У вказаних §§ міститься деталізація кримінальної відповідальності за отримання інструкцій, фінансування або навіть спробу встановлення контакту з терористичними організаціями, що свідчить про зміщення вектору кримінально-правової охорони на стадію «нульового ризику» [2].

Таким чином, якщо в КК України державна зрада сконструйована як єдина стаття з широким переліком форм кримінально-протиправної діяльності, то StGB обрав шлях казуїстичної деталізації. Така модель дозволяє чітко розмежувати внутрішньополітичні посягання від зовнішньої агресії та оперативно адаптувати право до виникнення нових методів підривної діяльності, що не завжди супроводжуються класичними формами державної зради за українським кримінальним законодавством. З огляду на динаміку сучасних гібридних загроз особливої уваги заслуговує модель, закладена у § 87a StGB, яка дозволяє диференціювати відповідальність за вчинення правопорушень за наказом представників іноземної держави. Запозичення цієї норми сприятиме усуненню прогалин у вітчизняному законодавстві, зокрема в частині притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють приховане сприяння агресору через механізми політичного чи інформаційного впливу, що формально виходять за межі традиційного розуміння державної зради.

Особливої уваги в контексті дослідження механізмів адаптації кримінального за-

конодавства України до новітніх загроз заслуговує досвід **Франції**. КК цієї держави (Книга IV) оперує унікальним за обсягом та значенням поняттям «фундаментальні інтереси нації» (ст. 410-1), яка є значно ширшою за традиційне розуміння національної безпеки. До них законодавець відносить не лише незалежність і цілісність території та її безпеку, республіканську форму її інституцій, засоби її оборони та дипломатії, захист населення у Франції та за кордоном, баланс природного середовища та основні елементи наукового та економічного потенціалу Франції, зокрема сільськогосподарського, а також французьку культурну спадщину [3]. Така дефініція дозволяє кваліфікувати як державну зраду посягання, що в інших юрисдикціях розглядалися б як загальнокримінальні або екологічні злочини.

Специфікою французької моделі криміналізації дії, що утворюють державну зраду, є чітка диференціація суб'єктного складу: згідно зі ст. 411-1, ідентичні за об'єктивною стороною дії кваліфікуються як державна зрада (*trahison*), якщо вони вчинені громадянином Франції або військовослужбовцем на службі Франції, та як шпигунство (*espionnage*), якщо суб'єктом є будь-яка інша особа [3].

Аналіз ст. 411-2 – 411-11 КК Франції дозволяє виокремити такі форми можливої адаптації кримінального законодавства України у частині встановлення кримінальної відповідальності за державну зраду з огляду на сучасні воєнні небезпеки та загрози.

По-перше, у ст. 411-5 КК Франції передбачено кримінальну відповідальність за розвідувальну діяльність та відносини з іноземною державою, іноземною компанією чи організацією або організацією чи компанією, що перебуває під іноземним контролем. При цьому в цій статті криміналізовано факт підтримання відносин з відповідною державою, її органами чи компаніями під контролем (*le fait d'entretenir des intelligences*), якщо такі відносини *можуть* завдати шкоди фундаментальним інтересам нації (ст. 411-5). Французький законодавець не обмежує коло іноземних суб'єктів лише державними органами. Включення до цього переліку

«компаній, що перебувають під іноземним контролем», є прямою відповіддю на сучасні виклики, коли підривна діяльність часто маскується під комерційне співробітництво, інвестиційні проекти чи наукові розробки. Окрім того, у вказаній статті КК Франції міститься вказівка на гіпотетичний характер шкоди. Формулювання «якщо такі відносини можуть завдати шкоди» (*de nature à porter atteinte*) свідчить про те, що злочин має формальний склад. Для притягнення до відповідальності не потрібно встановлювати настання тяжких наслідків або завершеного акту зради; достатньо довести, що характер та зміст контактів створюють реальну загрозу фундаментальним інтересам нації. Вважаємо, що норма на кшталт цієї, що аналізується, є ідеальним правовим інструментом для нейтралізації так званого «м'якого впливу» та гібридних загроз. Вона дозволяє правоохоронним органам легітимно переривати контакти вітчизняних посадовців, політиків з представниками іноземних держав на стадії формування домовленостей про зраду Батьківщині, не чекаючи моменту вчинення самих по собі зрадницьких дій як таких [3]. В українській правовій системі аналогічні дії суди намагаються кваліфікувати за ст. 111 КК України – державна зрада у формі надання допомоги в проведенні підривної діяльності. Проте невизначеність останнього поняття часто створює складнощі у доказуванні. Французький підхід, де «підтримання сумнівних відносин» виокремлено в самостійний склад злочину з чіткими межами, значно підвищує рівень правової визначеності та ефективність протидії іноземним загрозам фундаментальним інтересам нації цієї держави. Імплементация подібної норми до КК дозволила б криміналізувати діяльність осіб, які вступають у системні контакти з представниками країни-агресора, отримують від них інструкції чи фінансування, але при цьому формально не мають доступу, наприклад, до державної таємниці, що є поширеною проблемою в умовах сучасної інформаційної війни.

По-друге, звертаємо увагу на підвищену увагу в КК Франції до захисту інформаційної безпеки та кіберзахисту. Окремим вектором модернізації кримінального законо-

давства Франції є адаптація норм про державну зраду та шпигунство до реалій цифрової епохи, що відображено у положеннях Розділів 3 та 4 Глава I Розділу I КК Франції. Так, ст. 411-6 КК Франції встановлює відповідальність за надання або забезпечення доступу іноземній державі, іноземній компанії чи організації, або такій, що перебуває під іноземним контролем, або їхнім агентам до конфіденційних об'єктів, якими визнаються інформація, процеси, об'єкти, документи, комп'ютеризовані дані чи файли, використання, розголошення або збір яких може завдати шкоди фундаментальним інтересам нації. Принциповим для нашого дослідження є той факт, що законодавець експліцитно включає до предмета цього злочину «комп'ютеризовані дані чи файли» (*données informatisées ou des fichiers*). Така термінологічна конкретизація усуває будь-які дискусії щодо можливості визнання цифрової інформації об'єктом посягання на фундаментальні інтереси нації. Це дозволяє кваліфікувати несанкціоноване копіювання державних баз даних, викрадення програмних кодів стратегічного призначення або передачу хмарних доступів іноземним спецслужбам як повноцінний акт державної зради або шпигунства, а не просто як загальнокримінальний злочин у сфері використання ЕОМ [3].

Окрім того, у ст. 411-9 КК Франції, що регламентує відповідальність за саботаж, отримала якісно нове наповнення через включення до об'єктивної сторони дій, спрямованих проти «автоматизованих систем обробки інформації» (*système de traitement automatisé de données*). Це положення фактично прирівнює цифрове знищення даних або виведення з ладу програмного забезпечення критичної інфраструктури до фізичного підризу заводу чи військового об'єкта [3].

Отже, слід зазначити, що згідно з французьким кримінальним законодавством «комп'ютерні» злочини, вчинені в інтересах «іноземного елемента», є формою державної зради, а не загальнокримінальним злочином, як це може бути визнано в Україні, враховуючи те, що в національному кримінальному законодавстві не виокремлено відповідну форму державної зради. Більше

того, французький законодавець закріпив превентивний характер захисту, оскільки для кваліфікації за ст. 411-9 достатньо самого факту, що діяння *може* завдати шкоди фундаментальним інтересам нації.

Порівняльний аналіз із вітчизняним законодавством вказує на те, що в Україні подібні дії часто кваліфікуються за сукупністю статей (наприклад, ст. 111 та ст. 361 КК). Проте досвід Франції демонструє доцільність прямої інтеграції «цифрових» складів безпосередньо у структуру злочинів проти держави. Це підкреслює, що в умовах гібридної війни кіберпростір є таким самим «театром воєнних дій», як і територія держави, а посягання на автоматизовані системи обробки інформації має розглядатись як замах на саму державність, основи її національної безпеки.

По-третє, окремим прогресивним елементом адаптації українського кримінального законодавства до викликів епохи гібридних війн є приклад криміналізації протиправних дій у ст. 411-10 КК Франції, а саме надання неправдивої інформації (*fourniture de fausses nouvelles*). У науковому сенсі ця норма має особливий інтерес через такі специфічні ознаки: 1) спеціальна мета – забезпечення іноземних інтересів (кримінальна відповідальність настає не за сам факт дезінформації, а за умови, що вона спрямована на «обслуговування інтересів іноземної держави, іноземної компанії чи організації, або компанії, що перебуває під іноземним контролем». Виокремлення такої мети дозволяє чітко відмежувати звичайні помилки чи маніпуляції в межах внутрішньополітичного дискурсу від цілеспрямованих операцій іноземного впливу); 2) кримінально-правова охорона процесу прийняття державних рішень (об'єктивною стороною злочину охоплюється надання неправдивої інформації цивільній або військовій владі Франції). В сучасних умовах це може проявлятися у наданні неправдивих розвідувальних даних, фальсифікації експертних висновків або в маніпуляції статистичними даними, що має на меті спровокувати державні органи на прийняття помилкових рішень, вигідних державі-агресору; 3) превенція стратегічної дезорієнтації (у цій статті передбачається

відповідальність за дії, які «можуть ввести в оману та завдати шкоди фундаментальним інтересам нації». Таким чином, законодавець визнає, що успішна дезінформаційна атака на владу за своїми наслідками може бути тотожною фізичній диверсії, оскільки здатна паралізувати систему державного управління або спрямувати її ресурси на хибні цілі) [3].

Для України, яка постійно перебуває під тиском масованих інформаційних атак РФ, досвід криміналізації діянь у ст. 411-10 КК Франції є надзвичайно актуальним. В українському КК відповідальність за подібні дії зазвичай «розпорошена» між статтями про державну зраду (ст. 111) та завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян (ст. 259), що не охоплює весь спектр стратегічної дезінформації. Впровадження аналогічної норми у вітчизняне законодавство дозволило б кваліфікувати дії осіб, які свідомо транслюють ворожі наративи або надають неправдиву інформацію державним інституціям під виглядом експертизи чи журналістики, не лише як етичне порушення, а як пряме посягання на національну безпеку в її інформаційній складовій [3].

Таким чином, французька модель відрізняється від української ст. 111 КК України, насамперед, об'єктом захисту, який включає економічний та екологічний компоненти, а також наявністю спеціальних складів для протидії дезінформації та прихованим відносинам з іноземними суб'єктами. Запозичення підходу щодо криміналізації підтримання відносин, які можуть зашкодити національним інтересам (за аналогією зі ст. 411-5 КК Франції), могло б суттєво посилити можливості української правоохоронної системи у протидії гібридним методам впливу держави-агресора.

По-четверте, окремої уваги з погляду теорії кримінального права заслуговують положення ст. 411-11 КК Франції, в якій встановлено кримінальну відповідальність за так зване «невдале підбурювання». Дана норма є яскравим прикладом розширення меж кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки та її зміщення на найбільш ранні етапи злочинної діяльності. Юридична специфіка та наукове зна-

чення цієї норми полягають у наступному: 1) зміна концепції закінченого злочину: традиційно підбурювання розглядається як вид співучасті, що можливий лише за умови, якщо виконавець принаймні розпочав вчинення злочину. Проте ст. 411-11 КК Франції передбачає самостійний склад злочину з формальним складом. Злочин вважається закінченим у момент здійснення спроби схилити особу до зради або шпигунства за допомогою обіцянок, пропозицій, тиску, погроз чи насильства, незалежно від того, чи погодилася особа на таку співпрацю; 2) нейтралізація методів іноземних спецслужб: ця норма спрямована безпосередньо проти діяльності іноземних агентів з вербування громадян Франції. Законодавець визнає, що сам факт активних дій іноземного суб'єкта, спрямованих на пошук виконавців для підривної діяльності, вже становить критичну загрозу фундаментальним інтересам нації. Таким чином, КК Франції передбачає кримінальну відповідальність за сам «результат» державної зради у вигляді вчинених зрадницьких дій, а й виявлений намір іноземного агента сформулювати у цій країні агентурну мережу [3].

Таким чином, ст. 411-11 КК Франції є одним із інструментів антивербувальної стратегії цієї держави. Вона демонструє перехід від реактивного правосуддя (покарання за вчинену державну зраду) до проактивної кримінально-правової охорони, де об'єктом захисту стає імунітет громадян держави від деструктивного впливу іноземних спецслужб. Запровадження аналогічної норми у вітчизняне законодавство дозволило б значно ефективніше протидіяти спробам вербування українських громадян, переносячи акцент відповідальності на ініціаторів таких зрадницьких контактів.

Для нашого дослідження важливим вбачається й аналіз **КК Італії**. Аналіз норм цього кодексу Італії дозволяє констатувати наявність однієї з найбільш розгалужених систем кримінально-правової охорони держави від зрадницьких дій. На відміну від лаконічних та узагальнених формулювань ст. 111 КК України, італійський законодавець використовує метод детального описання окремих форм підривної діяльності

проти Італії від зрадницьких дій, що дозволяє диференціювати кримінальну відповідальність залежно від конкретної сфери спричинення шкоди національним інтересам. Італійський законодавець структурує посягання проти держави у Розділі I Книги II, виходячи з концепції захисту «державної суб'єктності» (*personalità dello Stato*), поділяючи їх на міжнародну та внутрішню [4].

Серед ключових положень КК Італії (статті 241–270), що ілюструють можливість запозичення у кримінальне законодавство України з метою адаптації до новітніх загроз є такі.

1. Протидія зрадницькій корупції та іноземному впливу (*Corruzione del cittadino da parte dello straniero*). Стаття 246 КК Італії є фундаментальною для боротьби з гібридними загрозами. Вона криміналізує отримання громадянином грошових коштів чи будь-якої іншої вигоди (*denaro o qualsiasi utilità*), а також отримання обіцянки відповідного характеру від іноземця з метою вчинення дій, що суперечать національним інтересам. Особливої ваги набуває обтяжуюча обставина, якщо такі вигоди надаються для здійснення «пропаганди через медіа» (*propaganda col mezzo della stampa*) [4]. Така кримінально-правова заборона, на наш погляд, створює дієвий механізм протидії фінансуванню агресором «агентів впливу» в інформаційному просторі. Окрім того, звертаємо увагу й на те, що італійський законодавець передбачає в окремій частині цієї статті кримінальну відповідальність за активні дії такого іноземця, а саме за надання або обіцянку надання грошових коштів або іншої вигоди. При цьому, як вбачається з характеру суспільно небезпечних дій як з боку громадянина Італії, так і з боку іноземного агента, вони максимально наближені до традиційного змісту поняття підкупу у кримінальному праві України. Тому у межах цієї статті будемо використовувати поняття «зрадницька корупція». Як вбачається з конструкції цієї норми у КК Італії, відповідний злочин вважається закінченим у момент досягнення домовленості, навіть якщо реальні дії на шкоду національним інтересам ще не були розпочаті. Така «матеріалізація» наміру дозволяє правоохоронним органам кваліфі-

кувати діяльність «агентів впливу» на етапі їхнього вербування та фінансування. Окрім цього, на відміну від класичного підходу до розуміння державної зради, де вимагається доведення факту підривної діяльності, за ст. 246 КК Італії достатньо встановити, що дії громадянина цієї держави суперечать національним інтересам (*interessi nazionali*).

2. Окремий науковий інтерес становить диференціація у КК Італії кримінальної відповідальності за зрадницькі дії залежно від зовнішньополітичного контексту: під час мирного часу (*tempo di pace*) або під час війни (*tempo di guerra*). У КК Італії (зокрема, Розділ I Книги II) запроваджено дворівневу модель еримінально-правової охорони національних інтересів:

1) зрадницькі дії у мирний час (*Atti proditori in tempo di pace*): італійський законодавець виходить з того, що навіть за відсутності відкритого збройного конфлікту певні дії несуть у собі загрозу національним інтересам. Наприклад, ст. 243 (*Intelligenze con lo straniero*) криміналізує встановлення зв'язків з іноземцями для підготовки іноземною державою війни або здійснення ворожих атак проти італійської держави, або вчинення інших дій з тією самою метою. Тобто, у мирний час в Італії акцент кримінального переслідування зміщується у бік превенції та виявлення прихованих загроз вчинення зрадницьких дій громадянами Італії в інтересах іноземної держави;

2) зрадницькі дії у воєнний час мають інший характер за КК Італії, аніж за умов мирного часу. Зокрема, караним визнається військове сприяння ворогу (*Favoreggiamento bellico*, ст. 247): передбачається кримінальна відповідальність не лише за пряму допомогу ворогу, а й будь-які зносини з іноземцем, що мають на меті зашкодити військовим операціям Італії; матеріальне та логістичне забезпечення держави-агресорки (*Somministrazione al nemico*, ст. 248): забороняється навіть опосередковане постачання ворожій державі провізії чи товарів, що можуть бути використані на шкоду інтересам Італії; економічна та фінансова ізоляція ворога (статті 249–250): за КК Італії передбачається відповідальність за будь-яку фінансову підтримку ворожої держави (позики, платежі) та забо-

роняється будь-яка торгівлю (*commercio col nemico*) з підданими ворожої держави. Тобто, якщо у мирний час закон фокусується на превенції, то у воєнний час (*in tempo di guerra*) кримінально-правова охорона набуває тотального характеру, охоплюючи практично всі сфери життєдіяльності держави. Такий підхід італійського законодавця свідчить про те, що державна зрада у воєнний час розглядається не лише як військовий чи політичний акт, а як будь-яка форма транскордонної взаємодії, що об'єктивно посилює ворожу державу. Для української правової системи цей досвід є цінним у контексті вдосконалення норм про пособництво державі-агресору та колабораційну діяльність, оскільки дозволяє деталізувати економічні та ресурсні форми вчинення вказаних злочинів, які, переконані, є спеціальними випадками державної зради.

3. Науковий інтерес становить норма, передбачена у ст. 268 КК Італії, в якій передбачено, що покарання, встановлені у статтях 247 та наступних статтях КК Італії, також застосовуються у разі, коли злочин скоєно проти іноземної держави, яка наприкінці війни є союзницею або асоційованою з Італійською державою. Тобто, норми про державну зраду у воєнний час можуть застосовуватися не лише з моменту офіційного оголошення війни, а й у стані, який можна назвати «технічний стан війни», який може означати неминучу загрозу війни, гібридну війну, тощо, навіть якщо формальні дипломатичні процедури ще не завершені [5]. Окрім того, вказана стаття розширює об'єкт кримінально-правової охорони. Вона демонструє, що італійське право розглядає безпеку союзників з Італією частиною власної національної безпеки. Вказана обставина передбачає кримінально-правову охорону колективної безпеки, а не лише захищає інтереси конкретної держави (в цьому випадку – Італії).

4. КК Італії передбачає кримінальну відповідальність і за недбалість (*Agevolazione colposa*): статті 254 та 259 цього Кодексу запроваджують відповідальність за недбале ставлення до охорони військових об'єктів або державної таємниці. Якщо через недбалість (*per colpa*) особи, яка володіла докумен-

том, який містить державну таємницю або охороняла військовий об'єкт, чим було полегшено вчинення, зокрема, державної зради, така особа підлягає кримінальній відповідальності.

5. За італійським кримінальним законодавством передбачається відповідальність за невірність у державних справах (*Infedeltà in affari di Stato*). У ст. 264 цього Кодексу встановлено відповідальність для осіб, яким доручено вести справи держави за кордоном (дипломатів, представників, тощо), у разі їхньої «невірності» мандату, тобто, якщо ця особа не виконує своїх обов'язків, що може завдати шкоди національним інтересам (*nocumento all'interesse nazionale*).

Таким чином, італійська модель пропонує унікальний інструментарій для захисту не лише територіальної цілісності, а й міжнародної правосуб'єктності держави через контроль за фінансовими, інформаційними та дипломатичними зв'язками громадян. Для України впровадження аналогічних складів (зокрема щодо «економічного поразенства» та «корупції з боку іноземця») дозволило б значно точніше кваліфікувати дії осіб, які сприяють агресору через дестабілізацію внутрішніх ринків чи медіа-маніпуляції».

Порівняльний аналіз італійського кримінального законодавства та відповідної норми КК України показує, що італійська модель перетворює унітарну державну зраду злочину на комплекс кримінально-правових норм, які забезпечують кримінально-правову охорону національних інтересів цієї держави. Окрім того, кримінальне законодавство Італії виходить з примату колективної безпеки, забезпечуючи кримінально-правову охорону для держав-союзниць та за умов наявності т. зв. «технічного стану війни».

Висновки

Узагальнення результатів проведеного порівняльно-правового аналізу кримінальної відповідальності за державну зраду та суміжні посягання в Україні та окремих країнах ЄС (ФРН, Франція, Італія) дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. Диференціація кримінальної відповідальності за державну зраду як засіб

правової визначеності. На відміну від унітарної конструкції ст. 111 КК України, європейська законотворча практика тяжіє до казуїстичної деталізації посягань на національні інтереси, які є близькими за суттю до державної зради. Поділ зради на «внутрішню» (*Hochverrat* у ФРН) та «зовнішню» (*Landesverrat* у ФРН, *trahison* у Франції), а також виокремлення злочинів проти міжнародної правосуб'єктності держави в Італії (*personalità internazionale dello Stato*), створює умови для точної кваліфікації дій суб'єктів залежно від сфери заподіяної шкоди – від територіальної цілісності до економічного суверенітету.

2. Криміналізація «зрадницької корупції» та іноземного впливу. Досвід Італії (ст. 246 КК) та Франції (ст. 411-5 КК) вказує на доцільність встановлення відповідальності за сам факт фінансової або іншої співпраці з іноземними суб'єктами (зокрема компаніями під іноземним контролем), якщо вона суперечить національним інтересам. Це дозволяє правоохоронним органам легітимно переривати діяльність «агентів впливу» на етапі їхнього фінансування та вербування, не чекаючи настання наслідків, що є критично важливим для протидії гібридним загрозам.

3. Адаптація до викликів цифрової та когнітивної війни. Французька модель кримінальної відповідальності за вчинення зрадницьких дій демонструє прогресивний підхід до включення «комп'ютеризованих даних» та «автоматизованих систем» до об'єктів захисту від державної зради та саботажу. Особливої уваги заслуговує досвід Франції та Італії щодо криміналізації стратегічної та політичної дезінформації (*disfattismo politico*). Створення самостійного складу злочину за надання неправдивої інформації владі в інтересах ворога (ст. 411-10 КК Франції) дозволяє ефективно захищати процес прийняття державних рішень від зовнішніх маніпуляцій.

4. Розширення часових та суб'єктних меж правового захисту. Італійський досвід запровадження «технічного стану війни» (*stato di guerra in senso tecnico* – ст. 268 КК) та криміналізація «невдалого підбурювання» у Франції (ст. 411-11 КК) свідчать про зміщен-

ня вектору кримінально-правової охорони на стадію «нульового ризику». Це дозволяє застосовувати суворі санкції воєнного часу вже в період неминучої загрози агресії, а також карати за спробу вербування громадян відповідної держави незалежно від їхньої згоди на співпрацю.

5. Перспективи імплементації зарубіжного досвіду встановлення кримінальної відповідальності за державну зраду для України. Для усунення вад юридичної конструкції ст. 111 КК України та подолання проблем судової практики доцільним вбачається:

- деталізація форм «надання допомоги в проведенні підривної діяльності» через виокремлення спеціальних складів щодо інформаційної та економічної зради;
- встановлення відповідальності за корупційне підтримання відносин з представниками держави-агресорки через отримання неправомірної вигоди, прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди від представника держави-агресора;
- запровадження відповідальності за недбале ставлення до охорони державної таємниці, що полегшило вчинення державної зради, за прикладом італійського кримінального законодавства.

Впровадження вказаних інструментів сприятиме переходу українського правосуддя від реактивного (покарання за вчинене) до проактивного режиму охорони національної безпеки України.

Література

1. Скрієвський С. К. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; НДІ вивч. проблем злочинності імені академ. В. В. Сташи-са. Харків, 2021. 204 с.
2. Strafgesetzbuch / Кримінальне уложення Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
3. Code pénal français / Кримінальний кодекс Французької Республіки. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006117602/#LEGISCTA000006117602
4. Codice penale / Кримінальний кодекс Італійської Республіки. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale>

5. Si traduce «guerra» o «conflitto armato?». URL: <https://www.lucalovisololo.ch/terminologia/guerra-e-conflitto-armato-non-sono-sinonimi.html>

References

1. Skrhiiievskiy S. K. Kryminalna vidpovidalnist za derzhavnu zradu: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08; NDI vyvch. problem zlochynnosti imeni akadem. V. V. Stashysa. Kharkiv, 2021. 204 s.

2. Strafgesetzbuch / Kryminalne ulozhennia Federatyvnoi Respubliky Nimechchyna. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

3. Code pénal français / Kryminalnyi kodeks Frantsuzkoi Respubliky. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006117602/#LEGISCTA000006117602

4. Codice penale / Kryminalnyi kodeks Italiiskoi Respubliky. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale>

5. Si traduce «guerra» o «conflitto armato?». URL: <https://www.lucalovisololo.ch/terminologia/guerra-e-conflitto-armato-non-sono-sinonimi.html>

Anishchuk Viktoriia Vasylivna,

Head of the Department of Law at Lutsk National Technical University, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9854-4932>

ADAPTING THE STRUCTURE OF THE STATE COUNCIL TO EMERGING THREATS (USING THE EXAMPLE OF CRIMINAL LEGISLATION IN CERTAIN FOREIGN COUNTRIES)

This article presents a comprehensive comparative legal study of the legal constructs and mechanisms for the criminalization of the state under the criminal law of Ukraine and certain European Union countries – the Federal Republic of Germany, the French Republic and the Italian Republic. The relevance of this research stems from the need to modernize Article 111 of the Criminal Code of Ukraine in the context of prolonged military

aggression and the emergence of new hybrid threats, which often go beyond the traditional understanding of treason. The author provides a detailed analysis of the German model of differentiating treason into internal (*Hochverrat*) and external (*Landesverrat*) forms, demonstrating the effectiveness of the casuistic approach of the German Criminal Code in criminalizing the preparatory stages of espionage and unconstitutional sabotage. The study examines France's experience in safeguarding the «fundamental interests of the nation», where security interests encompass not only sovereignty but also economic potential and cyberspace. Particular attention is paid to French provisions on «failed incitement» and liability for strategic disinformation by the authorities, which is critical for the protection of the cognitive sphere of national security. An important element of the study is the analysis of the Italian Criminal Code, in particular the offence of «treasonous corruption» (Article 246), which allows the acceptance of benefits from a foreigner to be classified as a completed offence even before the commission of treasonous acts. The concept of «technical state of war» (*stato di guerra in senso tecnico*), inherent in Italian doctrine, has been scientifically substantiated; this allows for the activation of severe punishment regimes during periods of imminent threat of aggression. Based on the results obtained, specific ways to improve domestic legislation are proposed, in particular: the introduction of separate offences regarding information sabotage, the criminalization of unauthorized relations with representatives of the aggressor, and the strengthening of liability for negligent treatment of state secrets. It is argued that drawing on European experience will facilitate the transition of Ukraine's law enforcement system from a reactive to a proactive regime for safeguarding the foundations of national security.

Key words: treason, betrayal of the homeland, sabotage, national security, national interests, fundamental interests of the nation, hybrid threats, treasonous corruption, information security, state of war, comparative legal study.